

НАУКОВЕ ЖИТТЯ

Історико-політичні проблеми сучасного світу:
Збірник наукових статей. – Чернівці:
Чернівецький національний університет,
2022. – Т. 45. – С. 255-261

Modern Historical and Political Issues:
Journal in Historical & Political Sciences. – Chernivtsi:
Chernivtsi National University,
2022. – Volume. 45. – pp. 255-261

© Микола Ільків¹

Старожитності Буковини об'єднують археологів України та зарубіжжя

Межиріччя Верхнього Серету та Середнього Дністра традиційно розглядається як «контактна зона»², яка проявляла себе на різних етапах історичного розвитку Буковини та закарбувалася в різних категоріях археологічних пам'яток. Цьому сприяла етнокультурна ситуація та різноманіття природних умов, які дозволяли вести господарство як осілим землеробам, так і рухливим скотарським племенам, займатися багатьма промислами та ремеслами. Наближення русел трьох великих рік, зручні гірські перевали, наявність соляних джерел та покладів кременю – все це додатково посилювало «контактність» регіону.

Чернівецька область, а в історико-етнографічному відношенні – північна частина Буковини та Хотинщина (Північна Бессарабія) – винятково багатий регіон України на старожитності різних епох. На порівняно невеликій за площею території краю зафіксовано та у різній мірі досліджено близько двох тисяч археологічних пам'яток / об'єктів, кількість яких щороку зростає. Чимало пам'яток стали еталонними, хрестоматійними для Східної, Південно-Східної, Центральної Європи чи й субконтиненту загалом: Молодове I, V, Кормань IV, Кетроси (кам'яна доба); Шипинці, Поливанів Яр (енеоліт); Магала (епоха бронзи), Непоротове, Доляни (РЗВ); Комарів, Романківці, Оселівка (пізньоримський час); Кодин, Рашків, Ревне, Добринівці (слов'янський період); Василів, Чорнівка, Ленківці, Зелена Липа (давньоруський час); Хотин (козацька доба).

Завдяки вагомості місцевих археологічних джерел з одного боку, а також значними за масштабами їх дослідженнями з іншого боку, сформувалася потужна основа для вивчення минулого регіону, розвитку пам'яткоохоронної та музейно-експозиційної справи, яка поступово розширюється з кожним польовим сезоном. Для швидкого обміну такою інформацією та досвідом, а також введення у науковий обіг нових матеріалів, з ініціативи директора Науково-дослідного Центру Буковинознавства при Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича (далі – ЧНУ) Г. М. Скорейко 15 грудня 2017 р. у м. Чернівці на базі факультету історії, політології та міжнародних відносин ЧНУ (далі – ФПМВ) був проведений науковий семінар «Археологія Буковини: здобутки та перспективи».

Учасники I міжнародного наукового семінару «Археологія Буковини: здобутки та перспективи», м. Чернівці, 15 грудня 2017 р.

¹ Кандидат історичних наук, асистент кафедри всесвітньої історії Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Україна. E-mail: m.ilxiv@chnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0002-1501-876X>.

Захід виявився доволі продуктивним і, найголовніше, став регулярним – проводився щороку в грудні й у 2018-2021 рр. Починаючи з III семінару в 2019 р., присвяченому 100-літтю від дня народження відомого археолога-слависта Б. О. Тимощука, співорганізатором заходу став також Інститут археології НАН України, а з 2020 р. – Всеукраїнська громадська організація «Спілка археологів України». Це позитивно відобразилося на різних напрямках подальшої роботи семінарів, в т.ч. зросла кількість їх учасників. Формат семінару дозволив залучати до заходів максимально широке коло учасників – від школярів та студентів до докторів наук і професорів, а також краєзнавців та пам'яткоохоронців.

Розповідь Тетяни Тимощук про життєвий і творчий шлях свого батька, відомого археолога Бориса Тимощука (1919-2003) на III науковому семінарі

Із самого початку археологічний семінар став міжнародним, а загалом участь у заходах взяв 151 науковець (майже три сотні доповідей) з 10 країн: Бельгії, Великобританії, Молдови, Німеччини, Польщі, Румунії, США, Туреччини, Угорщини й України. Вони представляли 74 заклади, установи й організації, 16 із яких є іноземними. Це, зокрема, академічні установи й профільні державні підприємства: Інститут історії НАН України, Інститут археології Румунської академії (м. Ясси), Бібліотека Румунської академії (м. Бухарест), НДЦ «Рятівна археологічна служба» Інституту археології НАН України, ДП «Львівський державний центр науки, інновацій та інформатизації». Особливо активно долучилися співробітники Інституту археології НАН України та ДП НДЦ «Охоронна археологічна служба України» Інституту археології НАН України (далі – ОАСУ), експедиції яких уже багато років проводять польові дослідження різних археологічних об'єктів на території області, зокрема, під керівництвом Л. В. Кулаковської, О. В. Петраускаса, Д. К. Черновола, П. О. Нечитайла та М. В. Ільківа. Впродовж багатьох десятиліть археологічні старожитності Буковини вивчають співробітники Інституту українознавства імені Івана Крип'якевича НАН України (м. Львів; далі – ІУК), що відобразилося в тематиці їх доповідей.

Взяли участь у семінарах науковці 22 університетів й інститутів, в т.ч. 9 іноземних: Волинського національного університету імені Лесі Українки, Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області, Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Київського національного університету будівництва та архітектури (далі – КНУБА), Львівського національного університету імені Івана Франка (далі – ЛНУ), Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, Національного університету «Львівська політехніка», Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка, Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (далі – ПНУ), Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, Ужгородського національного університету, Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, ЧНУ, а також Гарвардського, Кембриджського та Оксфордського університетів, Королівського інституту природничої історії Бельгії (м. Брюссель), Північно-Західного університету (Іллінойс,

² Контактна зона – це поле просторово-часового дотику та концентрованої взаємодії двох або більше якісно відмінних культурних явищ. Див.: Дергачев, В. А. (1999) Особенности культурно-исторического развития Карпато-Поднестровья. К проблеме взаимодействия древних обществ Средней, Юго-Восточной и Восточной Европы. *Stratum plus. Археология и культурная антропология*, № 2, с. 169-171.

США), Стамбульського університету (Istanbul Medeniyet University), Українського Вільного Університету в Мюнхені, Університету імені Етвеша Лоранда (м. Будапешт), Університету Штефана Великого (м. Сучава).

Результати досліджень представили також співробітники музеїв, заповідників та природних парків – загалом 22 установи: Адміністрація державного історико-культурного заповідника «Тустань», Адміністрація державного історико-культурного заповідника у м. Луцьку, Адміністрація історико-культурного заповідника «Давній Пліснеськ» (м. Львів), Археологічний музей у Кракові (Польща), Бережанський краєзнавчий музей, Державний історико-архітектурний заповідник «Хотинська фортеця», історико-краєзнавчий музей с. Словіта, Історичний музей в Сяноку (Польща), Кам'янець-Подільський державний історичний музей-заповідник, Львівський історичний музей, Музей археології та етнографії імені Максиміліана Гакмана с. Опришени, Національний заповідник «Давній Галич» (далі – НЗДГ), Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник (далі – НКПІКЗ), Національний музей Буковини (м. Сучава), Національний музей історії Молдови (м. Кишинів), Національний музей історії України (далі – НМІУ), Національний науково-природничий музей НАН України, національні природні парки «Дністровський каньйон» і «Хотинський». Долучилися науковці всіх обласних музеїв Чернівецької області: краєзнавчого, художнього, народної архітектури та побуту. Нові матеріали представили також співробітники Державного архіву Чернівецької області та Львівської національної наукової бібліотеки України імені Василя Стефаника (далі – ЛННБ).

Наукові розвідки переважно пам'яткоохоронного спрямування оприлюднили співробітники різного рівня органів влади: Чернівецької обласної ради та державної адміністрації, Чернівецької міської ради, Чернівецького обласного центру з питань культурної спадщини, Тернопільської обласної інспекції охорони пам'яток історії та культури й ін. Краєзнавчий напрям дослідницької роботи презентували доповіді вчителів та викладачів закладів середньої та професійної освіти з низки населених пунктів Буковини й сусідніх регіонів: Братушани (Молдова), Джурів (Івано-Франківська обл.), Карапчів, Мигове, Опришени, Погорілівка, Просіка, Рєваківці, Чагор, Чернівці, Шебутинці. Крім усіх членів Чернівецького регіонального підрозділу ВГО «Спілка археологів України», у семінарах взяли участь також представники інших громадських організацій – Національної спілки краєзнавців України та Наукового товариства імені Шевченка.

Робота наукових заходів розпочиналася з вітального слова представників місцевих органів влади, а також першого проректора ЧНУ проф. В. О. Балуха та декана ФППМВ проф. О. В. Добржанського. Очільники області й університету звертали увагу на давні традиції археологічних досліджень у ЧНУ, вказували на актуальність проведення семінарів та бажали учасникам успішної роботи.

**Професор Василь Балух відкриває
III науковий семінар 13 грудня 2019 р.**

Семінари, присвячені актуальним питанням археології Буковини та сусідніх регіонів, проходили у вигляді панельних доповідей з подальшим їх обговоренням, що дозволило обмінятися новими даними, особливостями методики польових і камеральних досліджень фахівцям із вивчення різних епох, періодів та культур.

До початку роботи наукових заходів публікувалися збірники із

тезами доповідей³. Доповіді виголошувалися за хронологічним принципом, що окреслило основні складові наукової проблематики: кам'яної доби, епохи палеометалу, раннього заліза, се-

³ *Археологія Буковини: здобутки та перспективи* (2017): Тези доп. наук. семінару (м. Чернівці, 15 грудня 2017 р.). Чернівці: Технодрук, 104 с.; *Археологія Буковини: здобутки та перспективи* (2018): Тези доп. II наук. семінару (м. Чернівці, 6 грудня 2018 р.). Чернівці: Технодрук, 109 с.; *Археологія Буковини: здобутки та перспективи* (2019): Тези доп. III міжнар. наук. семінару, присвяченого 100-літтю від дня народження відомого науковця Бориса Тимощука (м. Чернівці, 13 грудня 2019 р.). Чернівці: Технодрук, 176 с.; *Археологія Буковини: здобутки та перспективи* (2020): Тези доп. IV міжнар. наук. семінару (м. Чернівці, 11 грудня 2020 р.). Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 238 с.; *Археологія Буковини: здобутки*

редньовіччя та раннього нового часу, а також історії вивчення, охорони та використання об'єктів археологічної спадщини, музеєфікації старожитностей краю. Зокрема, завідувач Археологічного музею Інституту археології НАН України Л. В. Кулаковська спільно з колегами охарактеризувала низку найдавніших об'єктів регіону палеолітичного часу: Непоротове 7, Кормань 9, Новодністровськ 1, 2. Підсумовуючи, дослідниця наголосила, що правобережжя Середнього Дністра є одним із найбільш перспективних регіонів України для комплексних досліджень четвертинного періоду, адже саме тут зосереджена значна кількість стратифікованих палеолітичних пам'яток із залишками об'єктів, кам'яною та кістяною індустрією, органічними рештками. Також були охарактеризовані нові палеолітичні місцезнаходження в околицях с. Баламутівка (О. М. Кононенко, Б. Т. Рідущ, Я. А. Поп'юк) та на лівобережжі р. Черемош (Р. Д. Чобан).

Попередні результати розвідок і розкопок останніх років, зокрема на поселеннях трипільської культури Волошкове 6 (Горби) й Ожеве-острів представили науковий співробітник Інституту археології НАН України Д. К. Черновол і Д. І. Желага. Варто виділити доповіді завідувача археологічного відділу НЗДГ Т. М. Ткачука, який розкрив особливості формування першої фази шипинецької групи трипільської культури, виокремив поселення етапу В II й бадразької групи в регіоні. На основі опрацювання матеріалів у колекції Віденського Природничого музею дослідник переглянув традиційний поділ трипільських старожитностей поселення Шипинці на два періоди (А і В), виділивши натомість чотири горизонти. Також були представлені неопубліковані матеріали трипільської культури з поселень Бабин (уроч. Яма) і Шипинці (уроч. Баличанка) (Я. М. Яковишина й О. Я. Куценяк, М. М. Купчанко), Мошанець (уроч. Джія) (Б. В. Шевчук), Шебутинці (уроч. Гниловоди) (С. І. Якубіна) й ін.

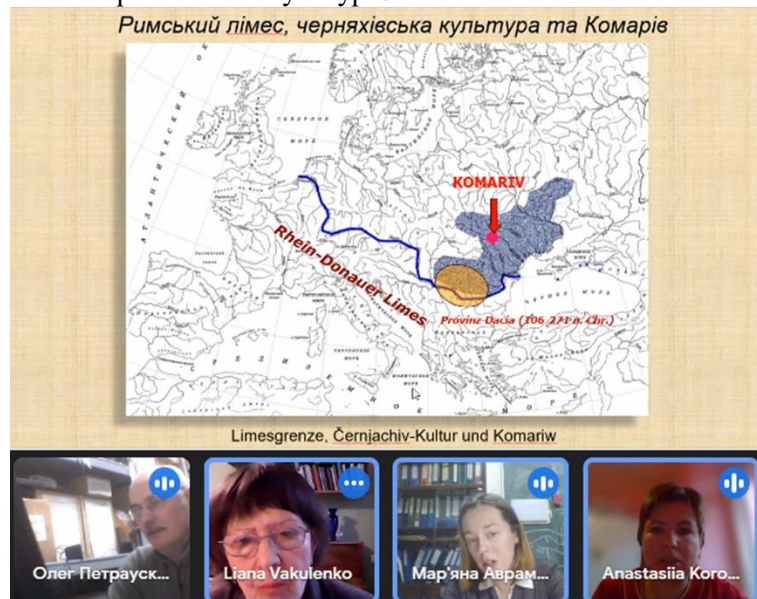
У низці доповідей було запропоновано культурно-хронологічну атрибуцію нововиявлених об'єктів епохи бронзи та доби раннього заліза, в т.ч. поховання ранньої бронзи у Ставчанах на Хотинщині (М. В. Ільків, В. В. Грига, В. В. Ємчук), поселення пізньої бронзи Стерче-Котовець (М. І. Боднарюк), поселення та провушна бронзова сокира з гребенеподібним обухом із Михайлівки (М. В. Рубанець). Характеристику нових знахідок палеометалевих виробів фінальної бронзи та передскіфського часу подав старший науковий співробітник ІУІК, голова Археологічної комісії НТШ М. С. Бандрівський. За рахунок комплексів із Василівки, Сокирян і Галиці дослідник, спільно з почесним директором ЛННБ Л. І. Крушельницькою та науковим працівником Археологічної комісії НТШ М. В. Біликом, істотно доповнили археологічну карту Середнього Подністров'я й асортимент металевих виробів передскіфського періоду. На широкому хронологічному зрізі, – періоди VgD-НаD, – простежили поширення металевого посуду з Потисся в басейн Верхнього Дністра берлінський дослідник Т. А. Сорочяну та генеральний директор Національного музею історії Молдови Е. Сава, що знайшло подальше відображення у їх фундаментальній узагальнюючій праці⁴. До більш пізнього часу, – латенського періоду, – відноситься фрагментований бронзовий виріб із с. Станівці, ідентифікований як гривна-корона (нім. Kronenhalsring) – перша така достовірна знахідка в регіоні (М. І. Боднарюк). Доповідь румунських археологів з Сучави та Ясс (Б. П. Нікуліке, К. Апарасквей, А. Берзован) була присвячена трьом похованням культури Поянешти-Лукашівка з пам'ятки Міховені-Кахла Морі, в т.ч. детальній антропологічній характеристиці остеологічних решток.

Вагомий блок доповідей стосувався пам'яток пізньоримського часу. Провідний науковий співробітник НМІУ Л. В. Вакулєнко висловила гіпотезу щодо походження поховального обряду культури карпатських курганів під впливом загального явища романізації різноетнічного варварського населення, яка відбувалася із різним ступенем інтенсивності. Використовуючи в т.ч. матеріали з поселень Кодин і Комарів, дослідниця також припускає, що піч-кам'янка, яка стала етнічною ознакою ранніх слов'ян, могла бути успадкованою від попередників – носіїв черняхівської культури та культури карпатських курганів. Адже такий теплопристрій фіксується у їх житлах ще з III ст. н.е. Учасники Комарівської експедиції Інституту археології НАН Ук-

та перспективи (2021): Тези доп. V міжнар. наук. семінару (м. Чернівці, 10 грудня 2021 р.). Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 204 с.

⁴ Soroceanu, T., Sava, E. (2020) *Die Metallgefäße zwischen Karpaten und Westalta während der Bronze- und Frühisenzeit = Металлические сосуды между Карпатами и Западным Алтаем в эпоху бронзы и раннего железного века*. Chişinău: Bons Offices, T. 1, 569 p.; T. 2, 309 p.

раїни, зокрема М. О. Авраменко, С. В. Діденко, Р. Г. Шишкін, висвітлили різні аспекти результатів вивчення пам'яток черняхівської культури Комарів, Комарів-1 та Бузовиця-1. Підсумки археологічних досліджень цих поселень та їх подальші перспективи окреслив керівник експедиції, завідувач відділу археології раних слов'ян Інституту археології НАН України О. В. Петраускас, акцентувавши увагу на питаннях стосовно місцевого виробництва скла, нових розкопках будівлі з кам'яним фундаментом і залишках об'єктів зі складною технологією будівництва й архітектурною керамікою римської традиції. Науковець констатував, що Комарів, населення якого мало гетерогенний культурно-етнічний склад, на сьогоднішній день залишається єдиним для черняхівської культури багатогалузевим виробничим осередком та єдиним склоробним центром у варварському середовищі за межами Римської імперії. Римська «присутність» у Середньому Подністров'ї, на його думку, мала місце впродовж усього періоду існування черняхівської культури.

Обговорення доповіді Олега Петраускаса про результати досліджень поселення Комарів, 10 грудня 2021 р.

Б. П. Томенчук запропонував два можливі шляхи міграції слов'янського (хорватського) населення з Галицько-Буковинського Прикарпаття в Адріатику, розрахував їх протяжність, а також ймовірний час на подолання цієї відстані. У кількох доповідях провідний науковий співробітник НКПШЗ Л. П. Михайлина розкрив особливості розвитку землеробства Ревнянського гнізда поселень останньої чверті I тис. н.е. Це, зокрема, орні знаряддя праці, асортимент культурних рослин, система сівозміни та система землеробства загалом. Заступник генерального директора НКПШЗ з наукової роботи С. В. Пивоваров та асистент кафедри всесвітньої історії ЧНУ В. А. Калініченко подали характеристику певних категорій знахідок із поселення Рідківці, в т.ч. ювелірних виробів та предметів озброєння дальнього бою. Ареали традиційного розселення слов'ян у X ст. в Пруто-Дністровському межиріччі, насамперед у межах Хотинської височини, розглянула учений секретар Інституту археології НАН України О. В. Манігда.

Питання археології княжої доби, пов'язані з господарськими ямами, побутовим інвентарем, керамічним посудом тощо, порушив у низці доповідей професор кафедри релігієзнавства і теології ЧНУ І. П. Возний. Учасники семінарів також ввели у науковий обіг матеріали XII-XIII ст. з літописного Василева на Дністрі, Лопатового (уроч. Біла Скала), Чорнівського городища (уроч. Спринчени) й інших пам'яток краю. Член-кореспондент НАН України, завідувач відділу давньоруської та середньовічної археології Інституту археології НАН України О. П. Моця критично переглянув результати вивчення літописних градів Буковини. На його думку, до урбаністичних центрів однозначно можна віднести лише Василів, тоді як інші населені пункти ще недостатньо досліджені у польовому відношенні або навіть не локалізовані.

Значний відсоток презентованих матеріалів нового часу стосується старожитностей Хотинської фортеці, наприклад, доповіді співробітників історико-архітектурного заповідника Є. В. Буйновської, В. О. Сандуляка, Д. В. Познякова й ін. Як особливо перспективний об'єкт

Традиційно значна кількість доповідей на семінарах була присвячена середньовічним старожитностям регіону. Зокрема, предметом дослідження завідувача Археологічного музею ЛНУ Я. В. Погоральського стали поселення пражської культури Рашків та Кодин, які, завдяки значній кількості розкопаних споруд, є ключовими для вивчення житлобудівництва слов'ян у широкому територіальному контексті. Він охарактеризував житла з цих пам'яток за такими ознаками як: площа і глибина котлованів, характер їх заповнення, стовпові ямки, господарські ями у долівці й опалювальні пристрої. Завідувач кафедри етнології і археології ПНУ

для подальших досліджень розглядався потаємний підземний хід у мечеті валіде-султан, виявлений у 2019 р. Частина наукових розвідок присвячена нумізматичним знахідкам (С. В. Пивоваров, М. І. Боднарюк, Л. О. Дергачова), епіграфічним (А. В. Федорук, Й. Петровський-Штерн, М. В. Ільків) та сфрагістичним пам'яткам (С. І. Якубіна, М. В. Мордовін, І. А. Прохненко, О. В. Руснак). З ініціативи доцента кафедри архітектурних конструкцій КНУБА В. С. Буравченка було продовжено вивчення сонячних хронометричних приладів, зокрема частини астролябії із м. Сучава.

Низка досліджень носить міждисциплінарний характер, виконані на стику гуманітарних і природничих наук. Так, палеоботанічні визначення решток зернівок та їх відбитків на кераміці з Комарова, Хотина й інших пам'яток краю провів старший науковий співробітник Інституту археології НАН України С. А. Горбаненко. Цього ж напрямку стосувалися доповіді про антракологічні матеріали з різночасових поселень (М. С. Сергеева, С. Ігнатеску). Результати палеозоологічних досліджень на стоянках Молодове V, Дорошівці-3 та Кормань-9 представили завідувач кафедри фізичної географії, геоморфології та палеогеографії ЧНУ Б. Т. Рідуш і асистент Я. А. Поп'юк, а науковий співробітник ОАСУ П. О. Нечитайло спільно з колегами ознайомив із антропологічними матеріалами з с. Василівка. Новий напрям археометричних досліджень місцевих старожитностей, зокрема будівельної кераміки пізньоримського часу та середньовіччя, запропонувала науковий співробітник Інституту археології НАН України А. В. Корохіна. Окремо варто згадати про дослідження печерних пам'яток Середнього Подністров'я – печери Мартинівка та скельно-печерного комплексу біля с. Василівка (Б. Т. Рідуш, П. О. Нечитайло, Д. В. Тимчук й ін.). На останньому об'єкті було виявлено тамгоподібний знак у вигляді літери «псі». Також було продемонстровано результати нових студій з використанням даних мікротопоніміки (В. К. Добрянський, М. В. Рубанець, Р. Д. Чобан).

На підсумковому засіданні IV семінару було проведено презентацію двох книг про нововиявлені пам'ятки пізнього палеоліту в басейні р. Черемош⁵ і про знахідку портативного сонячного годинника з Хотинського замку⁶. Також було презентоване одне науково-довідкове видання – атлас Снятинщини, в т.ч. зі створеною на основі найновіших даних археологічною картою⁷. Крім наукової програми, для учасників заходів на ФПМВ було влаштовано тимчасові виставки нововиявлених на території Чернівецької області археологічних знахідок. Також усі бажаючі могли відвідати частину постійно діючої експозиції Чернівецького обласного краєзнавчого музею «Археологія краю від найдавніших часів до середини XIII ст.», створену впродовж 2018-2020 рр. (С. Б. Белінська, О. В. Ротар, О. Г. Драгомирецька, В. М. Гнатюк).

*Підведення підсумків V археологічного семінару
Ганною Скорейко, Ярославом Погоральським
та Ліаною Вакулєнко*

Починаючи з 2017 р., під час роботи семінарів було порушено широке коло наукових питань з археології Буковини, які викликали серед учасників жвавий інтерес та обговорення у доброзичливій товариській атмосфері. Після підведення підсумків наукових заходів дослідники завжди акцентували увагу на необхідності посилення заходів охорони та збереження пам'яток / об'єктів археологічної спадщини й висловлювали сподівання на чергову зустріч наступного року.

⁵ Чобан, Р., Діголяр, М. (2019) *Верхньопалеолітичні пам'ятки рівнинної частини Прут-Черемошського міжр'яччя*. Снятин–Чернівці: Друк Арт, 56 с.

⁶ Ільків, М. В. (2019) *Портативний сонячний годинник із Хотинської фортеці: атрибуція, особливості використання, просторово-часовий контекст*. Чернівці: Технодрук, 208 с.

⁷ Косован, В. (2019) *Атлас Снятинщини*. Снятин–Чернівці: ДрукАрт, 20 с.

Список джерел

1. *Археологія Буковини: здобутки та перспективи* (2017): Тези доп. наук. семінару (м. Чернівці, 15 грудня 2017 р.). Чернівці: Технодрук, 104 с.
2. *Археологія Буковини: здобутки та перспективи* (2018): Тези доп. II наук. семінару (м. Чернівці, 6 грудня 2018 р.). Чернівці: Технодрук, 109 с.
3. *Археологія Буковини: здобутки та перспективи* (2019): Тези доп. III міжнар. наук. семінару, присвяченого 100-літтю від дня народження відомого науковця Бориса Тимощука (м. Чернівці, 13 грудня 2019 р.). Чернівці: Технодрук, 176 с.
4. *Археологія Буковини: здобутки та перспективи* (2020): Тези доп. IV міжнар. наук. семінару (м. Чернівці, 11 грудня 2020 р.). Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 238 с.
5. *Археологія Буковини: здобутки та перспективи* (2021): Тези доп. V міжнар. наук. семінару (м. Чернівці, 10 грудня 2021 р.). Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 204 с.
6. Дергачев, В. А. (1999) Особенности культуры средне-исторического развития Карпато-Поднестровья. К проблеме взаимодействия древних обществ Средней, Юго-Восточной и Восточной Европы. *Stratum plus. Археология и культурная антропология*, № 2, с. 169-171.
7. Ільків, М. В. (2019) *Портативний сонячний годинник із Хотинської фортеці: атрибуція, особливості використання, просторово-часовий контекст*. Чернівці: Технодрук, 208 с.
8. Косован, В. (2019) *Атлас Снятинщини*. Снятин–Чернівці: ДрукАрт, 20 с.
9. Чобан, Р., Діголяр, М. (2019) *Верхньопалеолітичні пам'ятки рівнинної частини Прут-Черемошського міжр'ччя*. Снятин–Чернівці: Друк Арт, 56 с.
10. Soroceanu, T., Sava, E. (2020) *Die Metallgefäße zwischen Karpaten und Westaltai während der Bronze- und Früheisenzeit = Металлические сосуды между Карпатами и Западным Алтаем в эпоху бронзы и раннего железного века*. Chişinău: Bons Offices, T. 1, 569 p.; T. 2, 309 p.

References

1. *Arkheolohiia Bukovyny: zdobutky ta perspektyvy* (2017): Tezy dop. nauk. seminaru (m. Chernivtsi, 15 hrudnia 2017 r.). Chernivtsi: Tekhnodruk, 104 s.
2. *Arkheolohiia Bukovyny: zdobutky ta perspektyvy* (2018): Tezy dop. II nauk. seminaru (m. Chernivtsi, 6 hrudnia 2018 r.). Chernivtsi: Tekhnodruk, 109 s.
3. *Arkheolohiia Bukovyny: zdobutky ta perspektyvy* (2019): Tezy dop. III mizhnar. nauk. seminaru, prysviacheno-ho 100-littiu vid dnia narodzhennia vidomoho naukovtsia Borysa Tymoshchuka (m. Chernivtsi, 13 hrudnia 2019 r.). Chernivtsi: Tekhnodruk, 176 s.
4. *Arkheolohiia Bukovyny: zdobutky ta perspektyvy* (2020): Tezy dop. IV mizhnar. nauk. seminaru (m. Chernivtsi, 11 hrudnia 2020 r.). Chernivtsi: Chernivetskyi nats. un-t, 238 s.
5. *Arkheolohiia Bukovyny: zdobutky ta perspektyvy* (2021): Tezy dop. V mizhnar. nauk. seminaru (m. Chernivtsi, 10 hrudnia 2021 r.). Chernivtsi: Chernivetskyi nats. un-t, 204 s.
6. Dierhachiev, V. A. (1999) Osobiennosti kulturno-istorichieskoho razvitiia Karpato-Podniestrovia. K problemie vzaimodieistviia drevnikh obshchiestv Sriedniei, Yuho-Vostochnoi i Vostochnoi Yevropy. *Stratum plus. Arkhieoloiyia i kulturnaia antropolohiia*, № 2, s. 169-171.
7. Ilkiv, M. V. (2019) *Portatyvnyi soniachnyi hodynnyk iz Khotynskoi fortetsi: atrybutsiia, osoblyvosti vykorystannia, prostорово-chasovyi kontekst*. Chernivtsi: Tekhnodruk, 208 s.
8. Kosovan, V. (2019) *Atlas Sniatynshchyny*. Sniatyn–Chernivtsi: DrukArt, 20 s.
9. Choban, R., Diholar, M. (2019) *Verkhnpaleolitychni pamiatky rivnynoi chastyny Prut-Cheremoshskoho mizhrichchia*. Sniatyn–Chernivtsi: Druk Art, 56 s.
10. Soroceanu, T., Sava, E. (2020) *Die Metallgefäße zwischen Karpaten und Westaltai während der Bronze- und Früheisenzeit = Metallicheskie sosudy miezhdru Karpatami i Zapadnym Altaiem v epokhu bronzy i ranniego zhiiele-znoho vieka*. Chişinău: Bons Offices, T. 1, 569 p.; T. 2, 309 p.